

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԸ
Օրերի Հեժ

PSYCHO

Վերնագիրը թող չփոթեցնի. նմասակ չունեն մերկայացնելու, առավել եւս՝ մեկնաբանելու անգլիացի նշանավոր կինոռեժիսոր, հոգեախառն ֆիլմերի անգլագական վարդէ Ալֆրեդ Զիչֆոի «Psycho» կինոնկարը: Կինոգե Զեմ, ոչ էլ հոգեախառն: Սակայն կարող եմ, ինչպէս բոլորը, Զայասանում թե արտասահմանում, վկայել, որ հոգեկան անկումների մի ամբողջ շարան ամեն օր կենդանի շարժանկարի տեսքով բեմադրվում-ցուցադրվում է մեր երկրում: Մարդիկ գրեթե ամեն օր կամ օրընդմեջ հոգեցնցումների չափաբաժին են ստանում ի տես եւ ի լուր երկրի վարչապետի, մեղմ ասեմք, սարօրինակ տղոթկումներից: Սկզբում զարմանում, աղա զայրանում, այնուհետեւ ջղաձիգ ծիծաղում ու հայիոյում են, ըստ ամենայնի իրենց զգում նվաստացած, երկրի ու ղեւոթյան համար ստրացված եւ ամոթահար:

Վարչապետի հերթական տղոթկմանը ականջալուր եւ ականատես եղանք նախորդ շաբաթ, Ազգային ժողովի բարձր ամբիոնից, որտեղից հորդեցին ու ժայթեցին Փաշինյանի հոգուց եւ ուղեղից բխած լուսամբները, բազմիցս լսված սղառնալիները՝ առավել կոնկրետ ու հասցեական՝ ոտի տակ տալու, ղաւտերով տալու եւ քաղաքական դիակի մնացորդները դուրս շորտելու, ասֆալտ ուտեցնելու ու բորոյուր լիզեցնելու, վիզ կտելու, գլուխ ջախջախելու, նույնիսկ՝ վաղուց մոռացված KGB-ական տխրահեշակ «ղաղվալները» լցնելու խոստումով, ուղեկցված ջղագրգիռ ձեռնաշարժութեամբ, մարմնի տարբեր մասերի ցնցումներով, ասելավառ աչքերի տարօրինակ տղողումներով, ականջների մեծացումով: Միայն բերանի փոփոխութեւն ղալկաս կամ անտեսանելի:

Առերեւոյթ, կրկնում եմ՝ առերեւոյթ, մարդը եմբաղբար հիվանդ է եւ կարիք ունի հոգեբույժի միջամտութեան, մասնագիտական հոգեզննութեան, առնվազն ուրուշելու համար, թե հիվանդութեան ո՞ր հանգրվանում է զտնվում, կարող է բուժվել, ի՞նչպէս, ստանո՞ւմ է համաղատասխան դեղորայք, ի՞նչ ղաւտերականութեամբ ու հետեւողականութեամբ:

Հարցեր՝ որոնցով առաջին հերթին ղեւտք է զբաղվեն հարազատները, մտերիմները: Աղա՝ կուսակիցները, հասկաղես խորհրդարանական գործընկերները, որոնցից ոմանք արդեն վարակվել են նույն ախտերով եւ ստեղծագործաբար օգտվում նրա բառաղաւառից՝ «փուլի բազարի» վերածելով մեր խորհրդարանը:

Սովորական մարդ չէ Ն. Փաշինյանը, նա երկիր է դեկավարում միահեծան, ղատասխանատու է ղեւտութեան ու ժողովրդի անվտանգութեան, բարօրութեան, նաեւ աղաղայի համար: Նրա սայթափումները, հեղաղարծ որոշումներն ու հրահանգներն արդեն ծանր վնասներ ու կորուստներ են ղատճառել մեզ:

Հիշում եմ, սովտական ժամանակներում հեռավոր շրջաններ մեկնող ավտոբուսների վարորդներից ամեն առավոտ, եթե չեմ սխաղվում՝ «ղալիս» կոչված փաստաթուղթ էին ղալահանջում ուղեւորութեան դուրս գալուց առաջ, նախնական խնածութիւնը բացառող փաստաթուղթ: Իսկ եթե մի 10-20 ուղեւորների անվտանգութեան համար էին վտանգները կանխարգելելու այդ ստուգումները, աղա ո՞ր մնաց ժողովուրդ ու ղեւտութիւն աղալիովաղելու նախաձեռնութիւնը, այն էլ տարութեւնների մեջ զտնվող մեր տարածաշրջանում, գիտատիչ երկրների հարեւանութեամբ:

Հարցը չի վերաբերում Ն. Փաշինյանին հավանելու կամ չհավանելու, նրան ընդունելու կամ մերժելու խնդրին, այլ՝ դեկավարի, ղատասխանատուութիւն կրող ո՞րեւէ դեկավարի առողջութեանը, ֆիզիկական, հոգեկան ու մտավոր: Եվ բնավ ամոթ չէ ստուգել վիճակը մի մարդու, որը ամբիոնից զգուշացնում է՝ չուտել իր ներկերը: Իմքնախոստովանութիւն:

Պինդ ներկեր, հոգեկան ու մտավոր հավասարաղեւութիւն, անխոնջ աղատատող առողջ մարդ է մեզ ղեւտք: Աղաղես psycho-ն լրիվ կկործանի մեզ:

ՏՎԱԾԱՐ ԱՎԵՏԻՔՅԱՆ

Հայկական ժառանգութեան համաժողով մայիսի 27-28-ին, Բեռնում

Եկեղեցիների (էկումենիկ) համաղարհային խորհուրդը իրաղեկում է, որ Շվեյցարիայի ավտատարանական եկեղեցու հետ կաղմակերղում են Հայկական ժառանգութեան համաժողով, որն անղկացվելու է մայիսի 27-28-ին, Բեռնում (Գերմանիա): Նղատակը Աղախում հաղամարտութեան հետեւանքով վտանղված հայկական մտակութային ու կրոնական ժառանգութեանը, դրանղ ղալիղանութեանը, հայ ժողովրդի ոտնահարված իրավունքների ու հայ աղղի աղաղա անվտանգութեան ղաւտաղանութեանն անղրաղառնաղն է: Աղնկաղվում է մոտ 150 մասնակղի՝ միջաղղային իրավունքի ու մարղու իրավունքների մասնաղեւների, ղատմաղանների, քաղաղականութեան, միջաղղային կաղմակերղութիւնների, ՀԿ-ների ու մամուղի ներկայաղուղիչների, ինչղես նաեւ եկեղեցական առաջնորդների ներկայութիւն Բեռնում:

⇒5

«Հայոց ցեղատաղանութիւնից Աղախյան ղատերաղմ՝ ղատմական տարունակականութիւնը ցնցող է»

ԱՆԱՅԻՏ ՀՈԿՍԵԾՅԱՆ

Գերմանիա

Երբ աղարհը, առավաղաղաղ Արեւմուտքը եւ տակեւտնոն Գերմանիան կեւտնոնաղած են մեկ հաղամարտութեան վրա, ձիւտ է երեւի միւտ եղակի, անբաղղատելի ողբերղութիւնները բառերով խոտուաղնելը: Մայիսի 13-ին գերմանական «Մերկուր» ղաւտերականը վերմաղում աղաղղութեան իր «կոչը» համեմատութեամբ է կառուղել՝ «Ինչղես Ուկրաինայում. Եվրողայի տահմաններին եա մեկ ղատերաղմ է սղառնում «Հնարաղոր է՝ արղեն տատ ուտ լինի»: Հրաղարակման հեղինակ **Յանա Շթեբեները** հղում տաղով *BuzzFeed News Deutschland* -ին փղխանղում է 5 տարեկանում Աղախից ԳՂՀ եկած 29-ամյա **Անահիտ Բաղատյանի** անհանղատութիւնն ու երկյուղը: «Եթե աղարհին ավելի ձղղիտ չընկաղի իրավիճակը, Հայաստանը կարժանանա Ուկրաինայի ձականաղղին»: «Բաղատյանը փաղխել է ղատերաղմից, որը Աղրբեղանը դարեր տարունակ մղել է հայկական փղրիկ տարածաղղանի դեմ», գրում է գերմանական ղաւտերականը: «Այս ղատերաղմները եւ դրանղ հանղեղ մեր վերաղ

«Սոտեփանակերտի օղանաղկայանը 2023 -ից գտնվում է Աղրբեղանի կառավարութեան վերահսկողութեան տակ» գրում է «Թաղեղիղղելը»

բերմունը աղաղա խաղաղութեան անկյունաղաղին են», տաղմ է Բաղատյանը՝ տեղեղով Ռուտատանից բաղի իմղերիաղիտական այլ ղեւտութիւնների հարժակումների մասին: Գերմանիայում տղի ունեղող զարղաղումները նրան վաղեղնում են: «Հատ տխուր է, թե որման փչ ուտաղրութիւն են տանում նման հաղամարտութիւնները, չնայած դրանք հաղաղի հետաղա, ավելի մեծ մաստաղի ղատերաղմների առաղջին քաղն են. Իմղերիաղիտական ղեւտութիւնները, ինչղիտիղ են Աղրբեղանը, Ռուտատանը կամ Թուրքիան, առանղին տարածաղղաններով տահմանաղակված փղր ղատերաղմներում փղրճարկում են, թե «որման հեռում կարող են գնաղ՝ առանղ աղարհի միղջամտութեան»: Սա երեւաղ Ուկրաինայում 2014 -ին եւ հիմա տատանելի է Հայաստանում՝ փղրիկ

մի հանրաղեւտութիւն, որ ղաղաղարում է իր անկաղիտութեան համար եւ որը կրկին լրված է եվրողական տերութիւններից»:

Բեղիլին Մաղսիմ Գորկի թատրոնում աղղիղի 23-մայիսի 31 անղկացվող «100 + 10 - Հայկական աղաղանութիւններ» փառատոնի մասին «Աղղի» նաղխորդ համարներում ծանուղել ենք: Անահիտ Բաղատյանը **Շերմին Լանղիոֆի** եւ **Վիղեն Գաղատյանի** հետ վերիղիղաղ փառատոնի համակաղմակերղիչն է, իսկ փառատոնն առիթ է դարձել, որ գերմանաղեղու մղղիան անղրաղառնա աղարհի տարբեր ծայրերից Գորկի թատրոնում ներկայաղղող՝ հիմնականում հայ արվեսաղեւտների, հեղինակների աղատատմներին, որ լույս են տղղում Հայոց ցեղատաղանութեան, նաեւ վերղին տարիներին Հայատատում տղի ունեղածի վրա:

⇒7

Նոր ռաղմաղարութիւն, նոր հեռանկարներ, նոր մարտնչող մտղրումներ, ղեւտ պատերաղմների վերջ

ՎԱՆԴԻՄԻՐ ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ

Անվտանգութեան հարցերով փղրճաղես

Մեծ Բրիտանիայի հետաղիւղութեան (Mi-6) ղեւտ Ռիչարդ Մուրը, ամեղայն հավանականութեամբ այս տարվա աղմանը հրաղարական կտա հետաղիւղութեան ղեւտի ղաւտոնից:

Առաջին անղա՝ «Mi-6»-ի տնօրենի ղաւտոնը ըստ երեւոյթին կղբաղեցնի կին արարաղծը: Ամեղահնարաղոր թեկնածուն **Բարբարա Վուղվորդն** է, Մեծ Բրիտանիայի նաղխկին դետղանը Չինատատանում: Իհարկե, այլ թեկնածուներ էլ կան, տակայն՝ նույնղես կաղանք: Նրանք հետաղիւղութեան ավաղ սղաներ են, որոնղ անումները դեռեւտ գաղղնի են ղալիղում:

Վերմուղաղ Բարբարա Վուղվորղին որոտ անղղիական լրատվամիջոցներ անվանել են «Պեկինյան Բարբարա» (Beijing Barbara - Пекинская Барбара). Հետաղիւղական համայնղում Բարբարայի նկատմամբ տարբեր մոտեղումներ ու կարծիղներ կան: Հիմնական քննաղատները զտնում են, որ Չինատատանում աղխատելու ժամանակահատվածում Վուղվորղը բավականաղաղի խիտ գնահատականներ չէր տաղի Չինատատանի արտաղին ու ներին քաղաղականութեանը, նա չաղիղղ դուրս տարված էր Չինատատանով 2015-ից մինչեւ 2020թթ.: Նրա կողմնակիցները այլ կարծիղի են. զտնում են, որ նա բարձրատիղան կին ծառայող է դիվանաղիտական աղարհում, եւ նրա

ձեղք բերած գիտելիղները Պեկինում աղխատելիս՝ տատ ղեւտ կղան հետաղիւղական աղխատատնում: Հիմնական մղղաղրանը, որ ներկայաղղում է Բարբարա Վուղվորղին այն էր, որ տիկին դետղանը չաղիղղ դուրս համակրելով այդ երկիրը՝ ընդիանրաղես չէր քննաղատում ղեւտութեան դեկավարութեանը Սինղղայնի ուղղուրներին հաղածելու համար:

Տիկին Բարբարան ծառայում էր ՄԲ Արտաղին գղրծերի նաղխարութիւնում 1994թ.ին, այղծն նա ծառայում է Միաղղաղ Աղղերի Կաղմակերղութիւնում որղես ՄԲ դետղան:

Վուղվորղի հետաղիւղութեան ղեւտի ղաւտոնում նտանակման որոտումը կկայաղցնի ղեւտութեան վարչաղես **Քեղր Սթարմերը**, հաղի առնելով կառավարական ղաւտոնյաների երաղխաղորաղրերը:

⇒3

ԳՐԻԳՈՐ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

Իրանագետ

Օճանի միջնորդությամբ Իրանի եւ Միացյալ Նահանգների միջեւ բանակցությունների չորրորդ փուլը կրկին անցկացվեց Մասկաթում:

Նախորդ եւ ընթացիկ փուլերի միջեւ ընկած մեկտարաբայա ժամանակահատվածում Իրանում զնահատվեց որդես Վաչինգսոնի կողմից Թեհրանին ներկայացված առավելադասական դաշինքների շրջան: Դրա վկայությունն էր ԱՄՆ նախագահի հասուկ բանագնաց **Սթիվ Ուիթթեր**ի հայտարարությունը առ այն, որ Իրանը ղեկավարում էր միջուկային ծրագրից եւ իր կարիքների համար անհրաժեշտ ֆանկությունը ուրանը ձեռք բերի Միացյալ Նահանգներից: Միայն այդ դեպքում, ըստ Ուիթթերի, Վաչինգսոնը դաշինք կկնքի ֆնմարկետի դաշինքների վերացման եւ խնդրի ռազմական լուծումից հրաժարվելու հարցերը:

Թեեւ Իրանը կրակամաղես մերժել էր միջուկային ծրագրից հրաժարվելու դայմանը՝ այն ուրակելով որդես Թեհրանի «կարմիր գիծ», բանակցությունների հերթական փուլը չձախողվեց: Ավելին՝ Իրանի արգործնախարար **Աբբաս Արաղչին** այն զնահատեց որդես արդյունավեց:

Բանակցությունների մեկնարկից առաջ Արաղչին կարելուրել էր Իրանի սկզբունքային դիրքորոշումը՝ ընդգծելով, որ ուրանի հարսացումն ու խաղաղ նդասակներով միջուկային ծրագիրը Իրանի ժողովրդի անքեկանելի իրավունքներն են եւ չեն կարող սակարկման առարկա դառնալ: Նրա խոսքով՝ «Եթե նդասակը միջուկային զենք չարտադրելն

Իրան-ԱՄՆ բանակցությունների 5-րդ փուլին ընդառաջ

է, ադա հնարավոր է համաձայնության հասնել, սակայն ոչ իրաշեսական դաշինքները կարող են խոչընդոշել բանակցությունների ընթացքը»:

Անդրադառնալով իր վերջին այցերին Ռիադ եւ Դոհա՝ Արաղչին նեել է. «Այցելությունների ընթացքում գործընկերներս հեշ ունեցած խորհրդակցություններից հեշո Թեհրանում եա լրացուցիչ ֆնմարկումներ եմք անցկացրել»: Նա հույս է հայցնել, որ այս փուլում կողմերը կհասնեն վճռորոշ հանգրվանի: Միաժամանակ Արաղչին ափսոսանք է հայցնել, որ Վաչինգսոնից հնչող շեսակեշները հաձախ հակասական են. բանակցային սեղանի շուրջ հնչող դիրքորոշումները հաձախ չեն համադասախանում ԱՄՆ-ից փոխանցվող ընդհանուր հայտարարություններին:

Քանի որ բանակցությունները շեղի են ունենում փակ դռների հեշետում, ֆաղաֆական վերլուծաբանները՝ ելնելով իրենց դասկերացումներից ու վերլուծական մոշեցումներից՝ արքեր զնահատականներ են արլիս այս գործընթացին:

Չորրորդ փուլի վերաքերյալ ամենասարածված շեսակեշները հիմնված են բանակցող կողմերի՝ Արաղչիի եւ Ուիթթերի մամուլի հայտարարությունների վրա, ինչդես նաեւ դրանց շուրջ հրադարակ նեշվող Իրանի հոգետոր առաջնորդի եւ ԱՄՆ նախագահի եգրահանգումների:

Հաղորդագրություններից շեղեկանում ենք, որ բանակցությունների այս փուլում ուշադրությունը հիմնականում կենտրոնացած է եղել դաշինքների վերացման համար լուծումներ առաջարկելու, Իրանի միջուկային ծրագրի խաղաղասիրական բնույթը երաշխավորե-

լու, ինչդես նաեւ երկխոսությունը շարունակելու նդասակով հոսալի շրջանակներ ձեաավորելու հարցերի վրա:

Բանակցությունների ընթացքում հայտարարությամբ հանդես եկած ԻԻՀ ԱԳՆ խոսնակ **Բադային** նեել է, որ Իրանը հանձնառու է Միջուկային զենքի չարածման մասին սոռագրած դայմանագրին՝ NPT-ին, եւ դաշրաս է շարունակել բանակցությունները դրա շրջանակում: Նա նաեւ հայտարարել է, որ Թեհրանի գլխավոր նդասակներից է Իրանի նկասմամբ կիրառված դաշինքներից ամբողջական վերացումը:

Հանդիդումից հեշո Արաղչին նեել է, որ «բանակցությունների չորրորդ փուլը նախորդ երեք փուլերի համեմատ ավելի լուրջ եւ անկեղծ էր»: ԻԻՀ ԱԳ նախարարը հավելել է, որ կողմերը որոշ չափով դուրս են եկել ընդհանուր հայտարարությունների դաշից եւ սկսել են անդրադառնալ մանրամասներին: Նրա խոսքով, այդ դայմաններում բանակցությունները դառնում են առավել բարդ: Իրանական թիմի ղեկավարը նաեւ նեել է, որ հանդիդման ընթացքում ֆնմարկվել են կարելուր թեմաներ, հսակեցվել են կողմերի դիրքորոշումները եւ վիճահարույց հարցերի շուրջ դասկերացում-

ները: Արաղչիի զնահատմամբ, երկխոսության մեջ ակնհայտ առաջընթաց է նկասվում:

Ըստ դաշոնական հաղորդագրությունների, հաջորդ հանդիդման ժամանակացույցը եւ վայրը կհայտարարվի Օճանի արափին գործերի նախարարի կողմից:

Բանակցությունների չորրորդ փուլի արդյունքների վերաքերյալ ուշագրավ շեսակեշ է հայցնել ԱՄՆ Կենտրոնական հեշախուզական վարչության նախկին անդան, դրոշետոր **Փոլ Պիլարը**՝ նեելով, որ **Թրամփը** եւ նրա խորհրդականներն ի վերջո կհանդգնեն, որ եթե ցանկանում են Իրանի հեշ միջուկային ծրագրի շուրջ համաձայնության հասնել, դեք է ընդունեն Իրանի՝ ուրանի սահմանափակ հարսացման իրավունքը: Նրա կարծիքով, Վաչինգսոնի եւ Թեհրանի միջեւ մեծ հավանականությամբ հնարավոր կլինի հասնել համաձայնության, ինչը Թրամփը կներկայացնի որդես կարելուրագույն ձեռքերում, որը գերազանցում է նախագահ Օբամայի օրոք սոռագրված եւ իր կողմից մերժված համաձայնությամբը:

Հանդիդման չորրորդ փուլի ավարշից հեշո ԱՄՆ նախագահը նեել է, որ մինչ այս դաշը Իրանը դրեշուրել է խոհեմ վարադիծ, եւ բանակցությունների ըն-

թացքն իրեն գոհացրել է: Նա հավելել է. «Իրանի բարգավառումն ու կենսուրախությունը ԱՄՆ-ի ցանկությունն է, սակայն Վաչինգսոնը չի ցանկանում, որ Իրանը ունենա միջուկային զենք»:

Բանակցությունների հինգերորդ փուլին կարող է նախորդել ՌԴ նախագահ **Պուշինի** այցը Թեհրան:

ԻՀՀ կառավարության խոսնակ իկին Մոհաջերանին շեղեկացրել է, որ Թեհրանը դաշրասվում է հյուրընկալել Ռուսասանի նախագահին:

Մոսկվան առայժմ Պուշինի Իրան այցելության ծրագրի եւ նդասակների մասին ոչինչ չի հրադարակել: Սակայն, ֆանի որ ներկայումս Իրանում ֆնմարկվող ամենաակոալ թեման միջուկային ծրագրին է վերաքերում, կարելի է եմթարել, որ Պուշինի այցելության օրակարգում ներառված կլինի նաեւ այդ հարցը:

Հենց դրանից ելնելով էլ իկին Մոհաջերանին Պուշինի՝ Իրան նախաշեսվող այցի առիթով ասել է, որ Իրանի ու ԱՄՆ-ի միջեւ նոր համաձայնության դեպքում, ԱՄՆ-ը հնարավորություն կունենա օգսվուր Իրանի ճնշեսական կարողություններից, եւ ֆանի որ Իրանն օժսված է արքեր ոլորեշներում ներդումներ կասարելու կարողություններից, դաշրաս կլինի այդ բնագավառում համագործակցել նաեւ Ռուսասանի հեշ:

Պուշինի 6-րդ այցը Թեհրան կարող է համընկնել Իրանի միջուկային ծրագրի մասին շրջադարձային դայմանավորվածությունների եւ ոուս-ուկրահական դաշերագըր դադարեցնելու վերաքերյալ բախսորոշ ուրոշումներ կայացնելու ժամանակահատվածին:

ԳԵՂԱՍ ԶՅՈՒՐՈՒՄՅԱՆ

Թե ինչո՞ւ թիվ 2-ով է ներկայացվում սույն մոռումները, ծանոթացեք սոռեւ: 2005 թվականի մայիսյան այս օրերին էր, հեռախոսագանգ սացա: Ուսանողության արիների համակուրեցիս էր, Ե.Ա.-ն, որ դարգվեց՝ «Արմատ» ժողովրդավարության եւ ֆաղաֆական հասարակության զարգացման կենտրոն անվանմամբ կազմակերդության համահիմնադիրներից է: Անվանումն ինչ-որ առումով ճրամարդող էր, ուսի ընդունեցի ընկերոջս առաջարկը, հերթական մոռումներս ներկայացնել իր կողմից հանրայնացվող «Արմատ» կենտրոնին: Այն նաեւ իրականացվում էր «Հայկական ժամանակ» օրաթերթի միջոցով, որոշակի հաձախականությամբ: Մոռումներս ներկայացրի ՀՀ գյուղատեշությունում իրող անմիթաբ վիճակի շուրջ, դաշոնական վիճակագրության օգնությամբ փաստելու այն անհանգիստ դրությունը, որում զսնվում է երկիրը դարենային ադահովության ու անվանգության առումներով: Մասնավորադես նեել էի «Արդեն մեկ արի է, ինչ ՀՀ կառավարությունը հասատեւ է գյուղատեշության նախարարության առաջիկա արիների ռազմավարությունը, որը արորիանկորեն, առ այսօր չի ներկայացվում հանրությամբ»: Մոռումներս ավարել էի հեշեյալ տեֆսով «Արարաշյան հարթավայրի ու կից նախալեռնային բարեքեր գոշու ընդհանուր արաժըր 620 հազար հեկտար է, որից գյուղատեշական նեանակության հողատեֆեր են

310 հազար հեկտարը դաշավայրը հիմնականում ադահովված է ոռոգման ջրով, դակաս չէ նաեւ արելի ջերմությունը: Համանման դասկեր է երկրի այլ արածաշրաններում ամեն ինչ ունենք, բացի սրացավ իրոջից:

Ինչո՞ւ, մեր ո՞ր մեղքի համար»: Ահա ինչի մասին է ամբողջ 20-ամյակ անց մարքերվող «Մեր ո՞ր մեղքի համար-2»-ը: Այն մասին, որ 2000-ականների արանջին արիներին հացահատիկի արադրությունը կազմում էր 430 հազար տոննա, իմնաբավության մոշ 60 տոկոս, երբ 2024-ին այն հազիվ է մոշենում 100 հազար տոննայի, կազմում 20 տոկոս: Հիմնական կենդանական ծագման հումք խոշոր եղջերավորի ու խոզի մի կիլոգրամի գինը չէր անցնում 1000 դրամից, կաթնամթերը հիմնականում կաթից էր դաշրասվում, երբ հիմա հիշատակված մասշեսակների կգ-ի գինը 3500 դրամի սահմաններում է, իսկ կաթնամթերը հիմնականում ներկայացվում է որդես կաթ դարունակող արարդանք, ֆանգի կովերի գլխաֆանակը 330 հազարից իջել է 230 հազարի: Այս վիճակին է հասցվել այն դարգ դաշառնով, որ չգիշես ում «բարյացկամությամբ» ՀՀ կառավարությունն իր ոչ հարուս բյուջեշային միջոցներն օգագործում է ինչ-որ իմշենսիվ այգիներ ծրագրերի ֆիմանսավորմանը, որով նախաշեսվում է ելակ ու կեռաս հասցնել երկիր մոլորակի զնողունակ հատվածին, երբ սեփական ժողովրդի հիմնական մասն ամենօրյա առողջ սննդակարգի խնդիր ունի, առողջադա-

Մեր ո՞ր մեղքի համար - 2

իության համաշխարհային կազմակերդության սվյալներով՝ 100000 բնակչության համեմատ առավելագույն թվով բուժման կարիֆավորներ: Չասե՞մք ինչո՞ւ, մեր ո՞ր մեղքի համար:

ՀՀ օրենքի ուժ ունեցող ֆիմանսական հանրային միջոցները թե որ երկրի օրինակով են հասկացվում իմշենսիվ այգիներ հիմնելու ծրագրերում ընդգրկված որոշակի հնարավորություններ ունեցող անձանց ու ժամեր առաջ հիմնված ընկերություններին, այնդես էլ դարգ չի դառնում: Փոխարենը հայցնի է, որ գյուղոլորեք ներկայացնող այդ հատվածն անվերջ դաշահնջում է սահմանափակել հատկադես բանջարեղենային մեակաբույսերի ներկումը, այդկերդ՝ մեանաշորհային միջավայրի ձեաավորումն ու զնային ամենաթողության անսահմանումը: Այն առաջանում է գերաշույթների հանդեմ ակնկալիլի ամենաթողությունից, երբ ամենասարքեր խնդիրներին ու արեշներին ավելանում է մեկ հեկտարի հաշվով արանյակներով աշխատուժի անհրաժեշտությունը, որը դարգագույն աշխատանք է կատարում միգը հավաքելու, շեսակավորելու նդասակով: Իսկ ահա հացահատիկային մեակաբույսերի դարագայում մեկ աշխատողն անգամ հարյուրավոր հեկտարի վրա է գերարդյունավեց գործողություն ծավալում, որը մեզանում գյուղոլորի դաշատախանատները դարգադես չեն նկատում: Այն փոխարինում են փոքր ոռակվող հողակոռները միավորելու շուրջ ինչ-որ ծրագրերով, երբ այդ

մասին խոսվում է արանայակներով, հերթական անկարողությունը դրեշուրելով: Պատասխանատուների համար սովորական բան է դարձել լիզինգից խոսելը, երբ ասենք իսդառ բացակայում է հիմնական մեակաբույսերից եգիդատեշների աճեցման նդասակով անհրաժեշտ ինքնիկան, իսկ ծրագրեր կազմվում են, անկատար մնում:

Դարձյա՞լ չասեմք. մեր ո՞ր մեղքի համար, չէ՞ որ խնդիրը դարենային էադես վսանգված հարցին է առնչվում, հանրային ֆիմանսական միջոցների ծախսերի արդյունավեշությամբ, սվյալ դարագայում անարդյունավեշությամբ, որեղ կարելի է հիշել հայցնի «անումը կա, ամանում չկա» ասացվածքը:

Օրեր առաջ ակսիվ լրագրությամբ գրադվող 81-ամյա ՀՀ ֆաղաֆաիս երկրի երեք առաջին դեմերին՝ ՀՀ նախագահ Վահագն Խաչատուրյանին, ՀՀ վարչադես Նիկոլ Փաշինյանին, ՀՀ Աժ խոսնակ Ալեն Սիմոնյանին, ըստ համես բնակչիս հեշեյալ խոսքերն են հղել. «Ինչֆան էլ սննդաբանները նեշն բուսական սննդահումքի գրավչությունը, արայժմ մարդ արարածը գերակայությունը արլիս է կենդանական ծագման սննդակարգին: Անհատականալորեն Հայատսան երկում այս դարգ մոշեցումը չի ընդունվում, այն անգամ մերժվում է»:

Տեսնենք ի՞նչ կդատասխանեն:

ՀԳ - հավերժի միջավայրում հայցնվելու ժամանակի մեջ եմ: Ի՞նչ լուր արանեմ հարցիս դատասխանին սդատողներին:

ՀԱԿՈՐ ԶԱԲԵՐՅԱԼ

Թուրքագետ

«Ազգի» նախորդ համարներում անդրադարձնալով անցյալ տարվա դեկտեմբերին նախագահ **Բաշար Ասադի** իշխանության ամրապնդման հետևանքներին՝ խոսելով նախագահի և ժողովրդի միջև առաջացած խռովության և ճգնաժամային իրավիճակին, նշել էի, որ Յեյթաթ-ի Թահրիր առ-Շամը՝ Շամի (Դամասկոսի) նվաճման ճակատը, ի վիճակի չէ լինելու հաղթահարել երկրի առջև ծառացած խնդիրները: Հետևապես ժողովրդի, սակայն, ալալիների օրինակով, կյանքի եւ գոյքի անվտանգության խնդիր առջև կանգնեցին նաեւ սիրիահայերը, ինչը ենթադրում է հեռացում երկրից:

Մարտի 14-ի իր համարում «Սուրիոյ փոփոխման փորձերը կեանքի սղառնալիքի ենթակայ» վերնագրով, գրեթե նույն բովանդակությամբ հոդված է հրապարակել Կ. Պոլսո «Ակոս» շաբաթաթերթը, նաեւ հայերեն տարբերակով, որը գրի է առել Գեւորգ Ալմասյանը, ծնված է մեծացած Հայկում, մանր առեւտրականի ընտանիքում: 2011-ին Սիրիայում բռնկված հակամարտությունների ժամանակում նրանց կյանքը մեծապես փոխվել է: 2012-ի կեսերին նրա եղբորն առեւանգել է սիրիական զինյալ «Թաուհիս» զույգը եւ ընտանիքը ստիպված վազել է 12,000 դոլար փրկագին՝ եղբոր ազատ արձակման համար: Ալմասյանը դասնել է, որ այս ցնցող դեպքից հետո իր ընտանիքը նույն տարվա մեջ լքել է Սիրիան, նախ ապաստանել է Բեյրութում, ապա տեղափոխվել Հայաստան, ուր մնացել են մինչեւ 2020 թ.: Նույն թվին վերադարձել են Հայկոյ, սակայն Ասադի վարչակարգի անկումից հետո՝ 2024-ի դեկտեմբերին կրկին լքել են Հայկոյը:

Հոդվածում Ալմասյանը հասկանում է մեջբերում ունի Ալմասյան Թաթեփից: Ցավով «Ակոսը», ինչպես նաեւ Ալմասյանը նրա մասին տարածած լուրերը են: Մնում է ենթադրել, որ նա

«Եթե Գոլանին շարունակի այս ճանապարհով, Սիրիայում փոփոխություններ չապագան մնայլ է լինելու»

փրկումն առաքել է թուրքական ազգանունով: Համեմատելով Թաթեփիցը Սիրիայի հայերի մասին ուշագրավ տեղեկություններ է հաղորդել Ալմասյանին, որոնք մասնակի կրճատումներով ներկայացնում են ընթերցողի ուշադրությանը:

Ահա թե ինչ է դասնել Ալմասյան Թաթեփիցը մեր հայրենակցին.

«Շամի (Դամասկոսի) մեջ իշխանությունը ձեռք բերած Յեյթաթ-ի Թահրիր առ-Շամը մինչ փորձում է հաստատել իր սեփական վարչակարգը, աճում են փոփոխությունների անվտանգության նկատմամբ մտահոգությունները: Սյուս կողմից՝ շարունակվում են ալալիների դեմ կոտորածները, համեմատաբար նվազ թիրախ դարձած փրկումները վախճվում են սղառնում: Մարտ 9-ին Լաթափայի մեջ հայր եւ որդի երկու հայեր սղառնվեցին ՀՀ-ի կողմից իրականացվող գործողությունների ընթացքում:

Հայերը 2014-ին արժանացած էին ուշադրության, երբ Թուրքիայի հովանավորած ջիհասական խումբերը ներխուժեցին Զեսաթ գյուղաքաղաքը: Մինչ հայերը լուր էին գյուղաքաղաքը, մի ֆանի տարեցներ «մարդասիրական օգնության» դասնվաղվ փոխադրվեցին Թուրքիա՝ դառնալով համայնի հարաբերությունների նյութ: Այսօր էլ հայերը, ինչպես մյուս փոփոխությունները, սղառնում են մութ թունդից դուրս գալու՝ առանց գիտնալու, թե ինչ կարող է դասադել իրենց հետ:

Սիրիացի հայ լրագրող Գեւորգ Ալմասյանն ասում է, որ 2011-ից հետո զինյալ ընդդիմադիր խմբերի թիրախ դարձած հայերի մեծամասնությունը լքած է երկիրը՝ վաթարացող ժամանակների ժամանակ: Նա նշում է, որ Ասադի

վարչակարգի ամրապնդման հետ Զեսաթի հայերը ապաստանել են Լաթափայում, սակայն վերջին դեպքերի դասճառով այնտեղ աղորդ մարդիկ վախից չեն կարող իրենց տներից դուրս գալ: Հայ համայնքը, ալալիների ճակատագիրը չկիսելու համար դառնալով է չեզոք դիրքորոշում ՀՀ-ի նկատմամբ:

Սիրիահայ լրագրողի վկայությամբ Զեսաթից փախած շատ մարդիկ ապաստանել են Լաթափայում, ֆանի որ Հայկոյ եւ Դամասկոս սանող ճանապարհները սակավին վստահավոր են, եւ հետևաբար չեն վերադառնում: Գաղափարների վրա մարդկանց առեւանգման եւ սղառնության լուրեր են շարունակվում: Ունենալով հույս ունեն վերադառնալ իրենց տները, եթե անվտանգությունը ապահովվի, սակայն շատ հայեր կորցրել են իրենց վստահությունը Գոլանի վարչակարգի նկատմամբ եւ կասկածանքով են մոտենում որեւէ անվտանգության երաշխիքի: Զանգի մա հայտարարել էր, որ Սիրիան դեռ է կառավարվի «իսլամական օրենքի» իր մեկնաբանության համաձայն, եւ «երկրի մեջ տեղ չի տրվել փոփոխություններին, ինչպես՝ փրկումներին եւ ալալիներին:

Պատմականորեն Սիրիայի հայերը բարեկամական հարաբերություններ են ունեցել այլ համայնքների հետ, ներառյալ հրեաները, ալալիները, դուռներն ու սուննիները: 1915-ի ցեղասպանությունից հետո հայերն այստեղ իրենց հետ բերել են բազմաթիվ արհեստներ, մշակույթ եւ հասարակական արժեքներ, ձեռք բերելով ազնվության, ուղղամտության եւ մասնագիտության հեղինակություն: Սակայն 2011-ից ի վեր աճեցին կրոնական եւ էթնիկ լարվածությունները, որոնք տեղ են «Մուսուլման եղբայր-

ների» եւ Սալաֆի թեֆիրական խմբերի հետ կապված արմատական ուժերը: Վերջերս Գոլանի կողմնակից որոշ սիրիացիներ սկսել են հայերին անվանել «փախսականներ» եւ կոչեր ուղղել Հայաստան արտաքինության, ինչ որ անհանգստացնող փոփոխություն է վերաբերումի մեջ:

Հայ համայնքը դրական հարաբերություններ է դառնում թե՛ Հաֆեզի եւ թե՛ Բաշար Ասադների հետ: Արտաքին չլինելով հանդերձ, նրանք ուղղակի կապեր են հաստատել վարչակարգի հետ եւ փոխանցել իրենց դառնությունները: Բաշար Ասադը հաճախ հայերին ներկայացրել է որպես հայրենասեր համայնքի փրկար, որը դառնալով է իր լեզուն եւ մշակույթը՝ միաժամանակ ներգրավվում Սիրիայի հասարակության մեջ: Ասադի օրոք հայերի ներկայացուցչությունը երկրի խորհրդարանում լռելյայն երաշխավորված էր: Այսօր սղառնված էր որոշում կայացնելու իրավունքը կառավարության մեջ: Սակայն, իհարկե, նրանց ֆաղափական ազատությունները սահմանափակ էին՝ Բաշար կուսակցության հեղինակավոր կառուցվածքի ժամանակ:

Հակառակ դրան, ՀՀ-ի վերելքը ստեղծեց շատ ավելի տարբեր միջավայր: Գոլանի կառույց Ալ Դաիդայի հետ եւ նրա տեղ կառույց թուրքական հետախուզության հետ դասճառ դարձան, որ շատ հայեր նրան դիտեն որպես թուրքական ներկայություն: Մինչ հակամարտությունները շարունակվում են, հայ համայնքին, ինչպես եւ այլ փոփոխություններին սղառնում է անորոշ ապագա: Եթե Գոլանին շարունակի այս ճանապարհով, Սիրիայում փոփոխությունների ապագան մնայլ է լինելու»:

⇒ 1 Իմ կարծիքով, Ջեյմս Բոնդ կինոհերոսի (չեն թափնում, եւ նույնպես այդ ֆիլմի երկրորդությունից են) երկրորդությունը հիշում են, որ ֆիլմում Ջեյմս Բոնդի անմիջական ղեկավարն էր Ջոնի Դենսը (կինոարմատ):

Հայտնի է, որ 63-ամյա Վուդվորդը համաձայն չէր անգլիացի շատ ֆաղափական գործիչների հետ, որոնց կարծիքով Ջիմսոսանի կառավարությունը գեոցիոքի ֆաղափականություն է վարում ուղղությունների նկատմամբ: Բացի այդ, դեսպան Բարբարան կատեգորիկ դեմ էր Թայվանի անկախությանը:

Անկասկած, Վուդվորդը, որը դասնություն է սովորել Սենթ-Էնդրյուսի համալսարանում, չունի եւ չի կարող ունենալ հետախուզի այն հմտությունները, որ ունեն Ռիչարդ Մուրը: Վերջինս դիվանագիտական «ծածկի» շակ հետախուզական աշխատանք էր տարել Վիետնամում, Թուրքիայում, Պակիստանում, Մալագիայում, իսկ վերջում իրականացնում էր ՄԲ դեսպանի առաքելությունը Անկախություն: Վերջինս փրադեսում էր թուրքերեն լեզվին, ներկա էր

Նոր ռազմավարություն, նոր հեռանկարներ, նոր մարտնչող մտորումներ, թե՛ պատերազմների վերջ

Ֆուտբոլային բոլոր մրցույթներին Թուրքիայում, շվիվում էր Թուրքիայի բարձրագույն ֆաղափական էլիտայի հետ, Երդդանի հետ ունեն բավականին ջերմ հարաբերություններ եւ այլն, եւ այլն:

1909 թվականից Մի-6-ը ղեկավարել են 17 շղամարդիկ եւ ոչ մի կին: Իսկ Ռիչարդ Մուրը անձամբ զսնում է, որ եթե ՄԲ հակահետախուզությունը դասնության մեջ արդեն ղեկավարել են 2 կին, ուրեմն, կարելի է այդ փորձը իրացնել նաեւ հետախուզությունում:

Ընթերցողիս համար նշում նաեւ, որ «Մի-6» շաբաթականարում, որը տեղաբաշխված է Լոնդոնի Ուիսհոլլ-Զոսս թաղամասում (Թեմզա գետի հարավային ափին) աշխատում են 4000-ից ավելի ծառայողներ, որոնց նրանց կեսից ավելին կանայք են:

Միեւնույն ժամանակ նշում, որ այսօր Մեծ Բրիտանիայում գործում է նաեւ լողական կայան (Գեյթհեմում) (GCHQ - Government Communications Headquarters), կառավարական կառույցներում, հասուկ ծառայություն՝ որը դասախանասու է ռադիոէլեկտրոնային հետախուզության եւ դեսպանական գաղտնի տեղեկատվությունների արտադրության դեմ դալարի համար:

Մի երկու խոսք Ռիչարդ Մուրի վերաբերյալ: Վերջինս ծնվել է 1963թ, մայիսի 9-ին Ջոն Ռոբերտի եւ Պատրիցիա Մուրի ընտանիքում, Լիբիայի մայրաքաղաք Տրիպոլիում: Նա լավ կրթություն է ստացել մի ֆանի ֆուլբերում, ինչպես

նաեւ Օֆֆորդի եւ Հարվարդի համալսարաններում: 24 տարեկանում նա արդեն (SIS) (Secret intelligence service) հետախուզության աշխատակից էր:

Ինչպես նշել են 2014թ. հունվարից մինչեւ 2017թ. դեկտեմբեր նա ծառայել է որպես ՄԲ դեսպան Թուրքիայում: 2020թ-ից Ռիչարդ Մուրը զբաղեցնում է ՄԲ արտաքին հետախուզության դեսպանի պաշտոնը: Նրա մասին կարող եմ կարդալ «Ազգ» շաբաթաթերթի 2020թ. օգոստոսի 21-ի, 2021թ. մայիսի 14-ի եւ 2022թ. մարտի 18-ի համարներում:

Նրա նշանակումը հաստատել է ՄԲ վարչապետ Բորիս Ջոնսոնը, արտգործնախարար Դոմինիկ Ռաբի առաջարկով: Մուրը իմք էր թափնում իր ուրախությունը այդ նշանակման առիթով:

Եվ այսպես ո՞վ է Ռիչարդ Մուրը: Դիվանագետ-հետախուզիկ, թե՛ հետախուզիկ-վանագետ, կարիերային դիվանագետ-արեւելագետ, հետախուզության դեսպան, թե՛ խորհրդային դեսպան ղեկա-

վար (deep state leader), աշխարհում տեղի ունեցող ֆաղափական իրադարձությունների, հեղաշրջումների եւ ռազմական բախումների «հիմնական ճարտարապետ»։ Նա անմասն չէր նաեւ հայադրեցանական հակամարտության մեջ, (ո՞րն է նրա հիմնական խնդիրը այդ հակամարտությունում, ընթերցողս գիտի բազմաթիվ հոդվածներից Մուրի վերաբերյալ) **Երդդանի** եւ **Ալիեի** մեծին խորհրդական, ռուս-ուկրաինական դասերազմի հեղինակներից մեկը, ֆաղափական գործիչ եւ հետախույզ, որը ռուսներին առաջարկում էր ՄԲ ֆաղափականություն հետախուզական տեղեկատվությունների դիմաց: Մի խոսքով, Ռիչարդ Մուրի, Երդդանի, Ալիեի եւ Իսրայելի վարչապետ **Նեթանյահուի** հիմնային, համատեղ խնդիրը՝ աշխարհի նոր վերաբաշխումը կազմակերպելն էր:

Հարց է ծագում. ինչո՞ւ որոշվեց Ռիչարդ Մուրին հեռացնել գլխավոր ճարտարապետների թատերաբեմից:

Կամ նա լավ չէր կատարում խորհրդային դեսպանի ղեկավարների հրահանգները եւ շատ ծրագրեր ձախողվեցին, հասկալով նորընտիր ԱՄՆ-ի նախագահ **Թրամփի** թատերաբեմ գալու հետեւանով, կամ նրան շատ հեռացնում են, որ նա չմնա փլատակների տակ:

Ժամանակը ցույց կտա: Ամեն դեպքում, նա Հայաստանի համար ոչ մի լավ բան չէր ծրագրում...

ԱՐԾԿԻ ԲԱՆԶԻՆՅԱՆ

Ֆրանսիացի ականավոր կոմպոզիտոր **Մորիս Ռավելի** (1875-1937) ծննդյան 150-ամյակի առթիվ հայերեն թարգմանությամբ հրատարակում ենք նրա հինգ նամակները՝ ուղղված փառաքանակ երգչուհի **Մարգարիտ Բաբայանին** (1874-1968): Դրանք դասվում են Երեւանի Գրականության եւ արվեստի թանգարանում (Մարգարիտ Բաբայանի ֆոնդ, թիվ 133): Մարգարիտ Բաբայանի արխիվում պահպանվել է նաեւ Մորիս Ռավելի մի անթվակիր նամակ, որը, հնարավոր է, ուղղված է րոջը՝ դաշնակահարուհի **Շուշանիկ Բաբայանին**։

այն սույն հրատարակման մեջ թիվ 6-ն է։ Ներկայացվող նամակների ֆրանսերեն բնագրերը եւս հրատարակել ենք մենք, Բեյրութի «Հայկազեան հայագիտական հանդէսում» (sén Artsvi Bakhchinyan, Les lettres inédites des artistes français et espagnols adressées à Marguerite Babasan, հասnr ԻԴ., 2004, էջ 343-346):

Այս գործունեությունը թեւեւ հիմնականում գործնական բնույթի են, սակայն բացահայտում են մեծանուն կոմպոզիտորի՝ հայ արվեստագիտուհու հետ ունեցած բարեկամությունը եւ համագործակցությունը։ Հիշենք, որ Մարգարիտ Բաբայանը եղել է ժամանակի մի շարք ֆրանսիացի կոմպոզիտորների ստեղծագործությունների, այդ թվում՝ Մորիս Ռավելի «Հունական երգեր» շարքի առաջին կատարողը։ Ի դեպ, նամակներից մեկում հիշվող Ռավելի «Տրիպոսոս» վոկալ ստեղծագործությունը, գրված 1909 թվականին, նվիրված է Մարգարիտ Բաբայանին։

-1-
22.3.06

Օրիորդ։ Պայմանավորված ենք կիսակի օրվա համար։ Քանի որ դուք բարյացակամ եմ ինձ հրավիրել, ես կգամ ճաշի։ Փոխանցե՛ք, խնդրեմ, իմ հարգանքները ձեր ծնողներին եւ ընդունե՛ք, Տիկին, իմ շնորհակալությունը եւ խորին հարգանքի զգացումները։

Մորիս Ռավել

Մորիս Ռավելի նամակները
Մարգարիտ Բաբայանին

-2-
[24.6.14]
Երեւաթթի
Սեն Ժան-դը-Լյուզ

Սիրելի՛ Տիկին,
Հաճույքով կընդունեի ձեր բարեհաճ հրավերը, եթե այդքան հեռու չլինեի Դանֆեր-Ռոսերո փողոցից։
Խնդրում եմ՝ ներե՛ք ինձ եւ ընդունե՛ք ձեր նվիրյալ Մորիս Ռավելի խորին բարեկամությունը։

Մայրս հղում է ձեզ իր լավագույն ողջույնները։

-3-
Մուլուզ, 16.11.25

Սիրելի՛ տիկին եւ ընկերուհի,
Ափսոսում եմ, որ չեմ կարողացել ներկայանալ ձեր սիրալիր հրավերին։
Իմենք էլ տեսնում եմ զանազան։
Ձեր նվիրյալից, լավագույն հիշողություններով՝

Մորիս Ռավել

-4-
21.11.27

Սիրելի՛ Տիկին,
Ուրբաթ, դեկտեմբերի 15-ին, լիք է լինեմ Փարիզում՝ ընթրիքի համար, որի ամսաթիվն իմնա եմ նշանակել։
Ներեցե՛ք ինձ։ Եթե, այնուամենայնիվ, լուսնալուսն եմ երգել «Մադեն կանները»[1] եւ ցանկանում եմ ստա-

նալ իմ ցուցումները, կարող եմ Փարիզ գալ շաբաթ օրերից մեկին՝ ոչ առաջիկայում։
Փորձե՛ք ինձ զանգահարել վաղը՝ երեւաթթի, չորեքշաբթի կամ հինգշաբթի՝ մոտավորապես ժամը 7:30-ին. այդ ժամին անմիջապես կառկվե՛ք։
Ներեցե՛ք ինձ եւ ընդունե՛ք ձեր նվիրյալ Մորիս Ռավելի բոլորանվեր բարեկամությունը։

-5-
8.12.27

Սիրելի՛ ընկերուհի,
Ներեցե՛ք, ստիպված էի գնալ Փարիզ՝ բժշկի, քանի որ առողջությունս բավական թույլ էր։
Ձեզ մի քանի ժամանակ եմ դադարեցրել։
Գնա՛մք հերթով։
1. Պայմանավորված եմ շաբաթ օրը՝ ժամը 11-ին։ Քանի որ նաեւ սղա՝ ստանում եմ ճաշի Օսեյլում, հուսով եմ, որ չեմ բարկանա, եթե չկարողանամ ընդունել ձեր սիրալիր հրավերը։
2. Գրողը տանի, թե հիշում եմ «Տրիպոսոսի» որեւէ մտա։
Եթե ինձ թվա, որ արժե, հաճույքով կկատարեմ գործիքավորումը, բայց ոչ մինչեւ վերադառնա։
Ինչ վերաբերում է «Վոկալիզին», իհարկե, չեմ կարող ձեզ արգելել այն երգել, սակայն ներեցե՛ք, ոչ միայն մերժում եմ այն գործիքավորել, այլեւ հրաժարվում եմ այն ձեր կատար-

մամբ լսելու հաճույքից։ Ոչ թե մերժում եմ այդ փոքրիկ ստեղծագործությունը, այլ քանի որ այն դժբախտություն է ունեցել լույս ընծայել մի հրատարակիչ, որին ավելի ճիշտ կլինի անվանել անադաբարի (չասելու համար՝ դարձադարձ սգես), եւ որն արդեն տարիներ շարունակ անհանգստացնում է ինձ գրություններով, որոնց ես երբեք չեմ լուսափառում, մինչդեռ արդեն ավելի քան 15 տարի սղա՝ ստանում եմ լուսափառների մի փոսային բացիկ, որը ոչինչ չէր լուսափառում՝ մի դարձ մերողությունից բացի։

Քանի որ նա միգրացեա զարմանա իմ մերժումից, ձեզ լիազորում եմ այս նամակը ներկայացնել նրան. նա, անշուշտ, կմեղացնի, թե չի հասկացել։
Բայց մի՛ անհանգստացե՛ք, նա հաստատ կզգնի որեւէ մեկին՝ իմ «Վոկալիզը» գործիքավորելու։
Ներեցե՛ք այս երկար բացատրության համար. դա՛րձադարձ էի բացատրել մերժումս։
Խնդրում եմ՝ իմ հարգալից ողջույնները փոխանցե՛ք Ձեր մայրիկին, եւ հավաստե՛ք, սիրելի՛ ընկերուհի, իմ ամենամոլորական զգացմունքներին։

Մորիս Ռավել

-6-
Ուրբաթ

Տիկին,
Կալվոկորեսին[2] փոխանցեց ձեր սիրալիր հրավերը, որին հաճույքով կընդառնեմ։ Խնդրում եմ՝ իմ բարեմաղթանքները փոխանցել դարձ Բաբայանին եւ փոքրիկին, եւ ընդունել, Տիկին, իմ խորին հարգանքը։

Մորիս Ռավել

11 Շեալիե փողոց
Լեալուա-Պերե

[1] «Chansons Made'casses», Մորիս Ռավելի ստեղծագործությունը, գրված 1925-1926 թթ.։
[2] Սիլվիա Դիմիտրի Կալվոկորեսի (1877-1944), ֆրանսիացի երաժշտագետ եւ մանկագետ։

25-րդ ժամը՝ երբ ժամանակը այլեւս չի պատկանում մեզ

մասուցմամբ, եւ բեմականիչ **Արթուր Սարյանի** խորապատկերային լուծումները շեշտում էին մարդկային փոխհարաբերությունների թեթեւ խզումները՝ որ ի վերջո բերում են անթերի համարվող ընթացիկ փառաքանակ երգին։
Դերերում՝ **Սեւակ Սանթրոյան, Անի Պետրոսյան, Էլեն Սաֆարյան, Սեյրան Մովսիսյան** եւ **Սիրանուշ Լազյան**։ Կերպարները մարմնավորում են շուրջը՝ հարեւան սենյակում, կողքի սեղանի շուրջ, մեր սեփական հիշողության մեջ։

Երբ աշխատանքն ավելի բարձր է խոսում, քան մենք։
Ներկայացումը մերկացնում է այն ցավոտ ճշմարտությունը, որ հաճախ մոռանում ենք՝ մենք աշխատում ենք մեր ընթացիկի համար, բայց ժամանակի ընթացքում հենց այդ աշխատանքն է խլում ընթացիկը մեզից։ Մարդիկ շարունակում են ապրել միասին, բայց առանց իրար։ Խոսում են՝ առանց լսելու, հոգով եմ՝ առանց զգալու։

Ընթացիկի երիտասարդ դուստրը՝ Հերմինե (կամ ինչպես իմնա էր մախընսում՝ Ջենիփը), սեփական լուսնությունը համեմատում էր Սամ Կուկի Սամերթայմ երգի հետ՝ Your daddy s rich

and your ma is good looking , բայց հավելելով՝ but I m still crying: Այդ արցունքն էր, որ չէր երեւում տան անկյուններում դաժն լուսանկարներին, բայց հնչում էր այն ակունքի բեմում, որտեղ նա ելույթ էր ունենում։

Լազյանը՝ որդես հայելի։
Եվ եթե այս ընթացիկը երբեք սկսեց վերադառնալ իմնա իրեն, ապա լուսնական չէր այդ օրհաղարձը։ Հաջողակ ընթացիկի մասին դիմանկարային ակնարկ գրող լրագրողի կերպարը ներկայացման լուս, բայց ճակատագրական ուժն էր։ Նրա աչքերով էին հերոսները սկսում տեսնել միմյանց՝ ոչ թե իրեն դեմ, այլ՝ որդես մարդ։ Նրա՝ այդպես էլ չգրած, անկեղծ, գուցե մի փոքր ցավոտ, բայց արժանաւոր նյութը դառնում խթան՝ իմնախորհրդանշան, զղջման, գուցե՝ նաեւ հաւատարման։

Երբ աշխատանքը խլում է տունը։
Ներկայացումը խոսում է մեր օրերի ցավալի իրականության մասին՝ երբ փող վաւասակելու համար մարդիկ կորցնում են այն, ինչի համար ի սկզ-

բանե աշխատում էին։ Երեխայի մանկությունն աննկատ է անցնում, զույգերն այլեւս չեն խոսում, միայն՝ հաղորդակցվում, իսկ սիրո տեղը զբաղեցնում է ռեժիմով կաթեցվող հոգսը։ Բայց 25-րդ ժամը հարց է տալիս՝ իսկ որտե՞ղ ես դու այս ամենի մեջ։ Ի՞նչն ես մոռացել, ու կարո՞ղ ես հիշել։
Ներկայացումը վերջանում է ոչ թե փակագծերով, այլ բաց երկնքով։ Հնարավորություն՝ մեկ րոպե լուսնային մայրիկ կողքիդ մտածիմ ու երբ հարցնել՝ իսկ ես ո՞ւմ եմ սվել իմ 25-րդ ժամը։ Թե՛ գուցե այն դեռ չլուծեն։

ՄԻԼԵՆԱ ԱՐԹԵՆՅԱՆ
ՀԳՄՏ շաղկոհեռուստատիվային
3-րդ կուրսի ուսանող

Կ. Սանիսլավսկու անվան թատերական դրամատիկական թատրոնի բեմը մայիսի 12-ին ապրում էր բարդ իրականություն՝ «Շունչ» թատրոնի «25-րդ ժամը» ներկայացումը ստիպեց մայել դեմի մերս՝ մեր ընթացիկի, մեր փոխհարաբերությունների եւ մեր՝ միմյանց հանդեպ ունեցած (չունեցած) ժամանակի մեջ։
Պիեսի հեղինակ **Կարինե Խողիկյանի** խոսքը, **Արթուր Սարիբեկյանի** նուրբ ու զգայուն բեմադրությամբ, հանդիսասեսին տարավ այն կետը, որտեղ ժամանակը դադարում է լինել միավոր՝ դառնալով ընթացություն։ Երաժշտությունը՝ **Տիգրան Աթայանի**

Դոկտ. Արսեն Փաթափությանը նյարդաբան է «Scripps Research» ինստիտուտում: 2021-ին նրան է շնորհվել ֆիզիոլոգիայի գծով Նոբելյան բարձրագույն մրցանակը:

Որդես դասանի հասակ առնելով դասերազմներից ուժաստառ Լիբանանում, մտնել էր բեք չէի կարող անցկացնել, որ Ամերիկա ժողովրդավար կառավարողի ինձ ամբողջովին նվիրվելու գիտության աստղագիր: Մեծացել եմ Լիբանանի ֆաղափաղական դասերազմի թոհոթոհի մեջ, որտեղ ընթանալիս աստղասան էր գտել՝ փախչելով Հայոց ցեղասպանության օրերին Օսմանյան թուրքերի հետադարձմանը: Լիբանանում մեր օրերը անորոշությամբ եւ բռնությամբ առկայում էին, եւ կար այն մեծական գիտակցությունը, թե մեկ վայրկյանում կյանքը կարող էր արմատախրվել:

Երբ հասա Մ. Նահանգներ, որդես երիտասարդ ներգաղթող, ես ուս ուրեցի մի երկիր, որը ոչ միայն աստղաբանություն եւ անվտանգություն էր դարձել, այլեւ անսահման հնարավորություն կրթական եւ գիտական հետազոտություններ կատարելու եւ գործընկերների հետ գաղափարներն ազատ փոխանակելու: Այս երկիրը հնարավորություն սկսեց ինձ առաջ գնալու կենսաբանական գիտությունների աստղաբանության եւ համագործակցելու համաշխարհային մակարդակի նվիրյալ հետազոտողների հետ, որոնք ինձ նման աստղասան էին գտել Մ. Նահանգներում: Իրականում ես այստեղ երեւի չլիներ, եթե որդես փոխելու ուսանողի ֆեդերալ կառավարությունը ինձ չհասկացներ «Peil» կրթաթոշակը:

Այսօր ես խորը շխրությամբ ակնառես եմ լինում, թե ինչդես է Մ. Նահանգների գիտական այդ նշանակալի հաստատությունը, որն արդյունք է սերունդների սնանքան աշխատանքների եւ ազգային ներդրումների, համաձայնեցված կերպով մասնատման է եմաւրկում ներկա վարչակազմի կողմից: Ամերիկյան գիտությունը միշտ էլ աշխարհի նախանձն է բարձել, բայց այս գլոբալ կառույցն այժմ վտանգված է ֆեդերալ կառավարության նյութական հսկայական օժանդակությունների դրակոնյան կրճատումների հետեւանում:

Սա աղետալի հետեւանումներ է ունենալու Ամերիկայի կենսաբանական հետազոտությունների ոլորտի համար, զրկելով հաջորդ սերունդը գիտական ուսումնասիրություններ կատարելու հնարավորությունից եւ մրցունակ դառնալու ներկա ժամանակներում, երբ այլ երկրներ ջանք չեն խնայում, որ առաջ անցնեն մեզանից: Ինչդես բաս գիտականների, այնդես էլ Առողջա-

Արսեն Փաթափության. «Ես Ամերիկային եմ դարձնում իմ հաջողությունների համար: Բայց այժմ նրա գիտական աղաքան վտանգված է»

դաժողության ազգային ինստիտուտների ֆինանսական օժանդակություններն ինձ համար վճռորոշ դեր են կատարել: Ֆեդերալ նոթասները մեծադես աջակցել են մեր լաբորատորիայում փորձարկումների կատարմանը եւ արդյունքում բացահայտել են մարմնի զգայական արձագանքը հոլոմի եւ ջերմության նկատմամբ: Այս բացահայտումները օգնել են մեզ հասկանալու, թե ինչդես են մեմ գգում սիրելի ողջագուրումը կամ փոշ վարդի ծակոցը:

Այն ինչ սկսվեց որդես դարձ հետաքրքրական հարց, թե «Ինչ ես գգում», բաս ավելի լայն կիրառություն ունեցավ, որն էլ մեզ առաջնորդեց ցավի եւ այլ հիվանդությունների հաղթահարման նոր հորիզոններ բացելու: Հետազոտությունների այս ընթացքը հետաձգվում է մինչ լաբորատորիա ստատում է այն վճռորոշ ֆինանսական օժանդակությունը, որ դես էր փոխվարին մեզ սրամադրվել:

Իրականում ամեն մի բժշկական առաջընթաց, որին վստահում ենք, այսօր գոյություն չէր կարող ունենալ առանց հետաքրքրասեր ուսումնասիրողների, որոնց Ազգային առողջապահության կառույցը եւ այլ գործակալություններ հովանավորում են, որդեսգի ամբողջ երկրով մեկ հետազոտությունները բարունակվեն համալսարաններում եւ բաս չհետադորդող կառույցներում: Լիմեն ֆաղկեղը հաղթահարելու միջոցները, թե MRI-ի արդեն առօրեական դարձած մեթոդները, այդ ֆեդերալ օժանդակությունների միջոցներով խորադես վերաձեւավորել են արդի բժշկությունը եւ փրկել անթիվ-անհամար կյանքեր: Խոսքը նաեւ այլ բնագավառների, օրինակ՝ օդոնային բերքի ֆայթանման եւ բնադաժողական այլ խնդիրների մասին է:

Պատմությունը ցույց է սկսել, որ գիտությունը հսկայական սնեստական օգուներ է բերում մարդկությանը: Ներդրումների հոսքը այդ բնագավառում ամբողջուցիչ է: Յուրաքանչյուր դոլար առաջացնում է մոտավորադես 2,56 դոլարի սնեստական աճ, ըստ «Միավորվեմք հանում բժշկական հետազոտությունների» հրադարակած զեկույցի: Այդ ուսումնասիրություններում ընդգրկված են ավելի քան 450 հազար գիտնականներ եւ աշխատակալներ, որոնք արեկան մոտ 95 միլիարդ դոլար են փոխանցում երկրի սնեստությանը: Կրճատել այդ ներդրումները՝ բնավ էլ

գումար խնայել չի նշանակում: Այն միայն աղբասացնում է մեր աղաքան, գոհաբերելով մեր տասնամյակների ձեռք բերած առաջընթացը:

Ավելին, գիտության ներդրումների բարունակական կրճատումները մեծադես բացասական ազդեցություն է ունենում աղաքա երիտասարդ գիտնականների դաստատման մեր ջանքերի վրա: Ծրջանավարտների ներգրավվածությունը զգալիորեն նվազել է եւ մեր հաջորդ սերունդը դրսում է փնտրում նոր հնարավորությունների բացահայտումը: Սա սղառնում է մեր աղաքա մրցունակությանը: Այս կենսա-տեխնիկական բուկան, որ Մ. Նահանգները այժմ փրադեսում է, նախատեսում էր 3,9 տրիլիոն դոլարի աճ արձանագրել ներկա տասնամյակի ավարտին: Մրցակցությունը այս բնագավառում խիտ թեժանում է: Զինատատման ու այլ երկրներ ջանք չեն խնայում փրանալու մեր հարստությանը եւ մեզանից առաջ անցնելու:

Ներկայի սխալ ֆաղափականությունը սկուտեղի վրա Զինատատման է մատուցում այն, ինչ նա ձգտում է ունենալ:

Իրականում ինձ էլ են դիմել լաբորատորիա Զինատատման ժողովիտելու առաջարկով՝ խոտատնալով հետաքաքսան արիների ընթացքում կանոնավոր ֆինանսական օժանդակություն ցուցաբերել: Մինչ ես Ամերիկյան թողնելու ցանկություն չունեմ, փատսը իմին գրավիչ է եւ անմիջական ահազանգ հնչեցնելու դարձավորվածություն է զգացվում:

Այսդիտով, հարցնում եմ ձեզ. «Ո՞նց եմ գգում: Ո՞նց եմ գլոբալ գիտական առաջընթացից հետ ընկնելու գաղափարը ընդունելու, երբ սնեստական առնորոշությունը աճ է արձանագրում եւ վտանգ ներկայացնում Ամերիկայի

տարբեր համայնքների անդամների առողջությանը, եւ երբ հիվանդները զրկվում են կյանականների փորձառությունից»:

Ես գայրացած եմ եւ ակնկալում եմ, որ ուրեւերն էլ գիտակցեն, թե ինչն է վտանգի տակ դրվում եւ զգան գիտությունը դաշտանելու անհրաժեշտությունը:

Ես սիրում եմ Ամերիկան, որն ինձ որդեգրել է եւ հսկայական հնարավորություններ ընծայել ինձ: Որդես Մ. Նահանգների ֆաղափաղ դարձավոր եմ բարձրաձայն դաժանեցել, որ բարունակվեն գիտությանը սրամադրված ներդրումները, որոնք մեր հաջողությունների գլխավոր բանալիներն են եղել տասնամյակներ բարունակ, բարելավել մեր առողջությունը, ստեղծել բազմաթիվ աշխատատեղեր եւ աղափովել սնեստական ահռելի մեծ եկամուտներ:

Գիտնականների համայնքը դեմ չէ փնտրելու, թե ինչդես են օգտագործվում հարկատուների գումարները: Ընդհակառակը, մեմ ողջունում ենք արդյունավետությունը բարելավելու եւ ամերիկացիներին եւ ամերիկաբնակներին ավելի ուրակով սղատարկելու ջանքերը: Բայց այն, ինչ կատարվում է ներկայիս, ոչ մի առնչություն չունի արդյունավետության հետ: Գիտության դեմ մղված այս գործողությունները անսկզբունքային են եւ միտված են իրական, հեռադաս վնաս դաշառնելու:

Հատարակությունը, կառավարության մեր ընտրած դաշառավորները դարձավոր են իրազեկ դառնալ մման ֆաղափականության հետեւանումներին: Մեմ մատնավորադես Հանադեսական կուտակցության դեկավարներից դաժանեցում ենք միանալ մեզ՝ վերահաստատելու այն միտքը, որ գիտությունը դես է բարունակի մմալ անկուտակցական առաջնահերթություն: Ամերիկացիներից յուրաքանչյուրը ֆաղկեղով կամ տրտի արատի հիվանդություններով տառադող մեկին ձանաչում են եւ սխալ կամ թյուր տեղեկությունը չդես է տեղ գրադեցնի գիտության կամ դեղագործության ոլորտներում: Ժամանակն է, որ բոլորս արձագանքենք, բարձրաձայնեմք եւ դաշտանենք ամերիկյան գիտությունը, որովհետեւ դրանով մեմք դաշտանած կլինենք մեր աղաքա հարստությունը:

Անգլ. բնագրից թարգմանեց՝
ՀԱՄՈՐ ՕՊՈՒԿՅԱՆԸ
(The Armenian Mirror-Spectator)

Վերջերս ՀՀ ԳԱԱ-ում տեղի ունեցավ «Science in Space Analog Missions: AMADEE-24 Mars Simulation Results and the Future Prospects» աշխատաժողովը: Այն կազմակերպել էին ՀՀ ԳԱԱ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտը եւ Հայկական Տեղեկատվական ֆորումը:

Աշխատաժողովի ընթացքում ներկայացվեցին 2024 թ. Հայաստանում անցկացված AMADEE-24 Մարսի անալոգային հետազոտության գիտափորձերի արդյունքները: Զննարկվեցին World's Biggest Analog-2025 միջազգային անալոգային առաքելության ծրագրական գիտական նախագծերով մասնակցության հնարավորությունները, Տեղեկատվական հետազոտությունների համատեղություն անցկացվող երկրային առաքելությունների դերը, դրանց գիտական արժեքը եւ հեռանկարները:

AMADEE-24-ը Մարսի անալոգային

Մարսի անալոգային հետազոտության արդյունքները

առաքելությունն է Հայաստանում, որն իրականացրել է Ավստրիական Տեղե-

րագիտական ֆորումը՝ հյուրընկալվելով Հայաստանի օդատեղեկատվական գործա-

կալության կողմից: Բարձր դաստատվածությամբ անալոգային Տեղեկատվականացման փոր խումբը սիմուլյացիոն սկաֆանդրներով տարբեր գիտափորձեր է անցկացրել՝ հիմք նախադաստեղծելով մարդկանց եւ ռոբոտների մասնակցությամբ Մարսի աղաքա առաքելությունների համար:

2025 թվականի հոկտեմբերին տեղի կունենա անալոգային լայնածավալ World's Biggest Analog (WBA) առաքելությունը, որը կազմակերպում է Ավստրիական Տեղեկատվական ֆորումը: WBA-ն աշխարհում 10 անալոգային լաբորատորիաներ միավորող նախագծերուն է: Ուրախալի է, որ Հայաստանը դարձել է այս ծրագրի մասնակից:

ՍՏԵՓԱՆ ՊԱՊԻԿՅԱՆ
Ուստատանի բնագիտության ակադեմիայի
դոկտոր

Սովորական, առօրյա հարաբերություններն ամրացնել են, որ որքան էլ դրացիդ, հարեւանդ վասն է, ու դու բարոյութներ ունես նրա հետ, աշխատում ես ինչ-որ ձեռով հարթել, նորմալացնել հարաբերությունը:

Սա վերաբերում է ֆո ազգակցին, հարեւանիդ, որից բաժանման սահմանը միայն մի դեպք է ու ոչ մի ժամանակ չի դառնում: Իսկ երկրների հարեւանության մասին խոսելիս դեմք է հաշվի առնել նրա արած թեմանության չափն ու որակը:

Օրինակ, հայի ու թուրքի ինչ հաճություն, նույնիսկ ընկերության մասին է խոսքը, երբ նա ոչ միայն կոտորել է մոտ երկու միլիոն հայրենակիցներիս, այլև ստառնացել՝ թողնել մեկ հայ, այն էլ թանգարանում:

Իմ մեջ խորը մտաված կա. ոչ վաղ անցյալում տասնիսն եւ ուրիշների լալահառաչողականություններից, թե ինչպես ընկան Սկրիչ ու Սուֆիաս դառնալով թուրք ասկարի արձակած զնդակից եկեղեցու դռնի տակ, թե ինչպես 1915 թ. փախեփախի ճամփին մորեղորս մոր զրկից խլելով՝ թուրքերը բարուրը մեծել են Բերկի գետի մեջ:

Եվ դեռ՝ ինչքան, հազարավոր փաստերով դասնություններ կան թուրքերի կասարած եղբարգորությունների մասին:

Վերջապես, բոլորովին թարմ, անմարդկային, անհատի գիշատչի մեծ վարմունքը չեստա՞նք թուրքերի սերնդակից-ազգակից ազգիների կասարածը դարաբաղյան դեմքերի կադակցությամբ Սունգայիթում, Բափում, Կիրովաբադում եւ շուրջ տասնամյակ առաջ Հունգարիայում ներգաղթող կասարած հայ սղայի սղանությունը ազերու ձեռքով:

Դարավոր թեմանու հետ բարեկամություն, ընկերություն, հարեւանություն փառքող վախկոտ համեմատներ, չի՞տող ի վաններ, ասացե՛ք, ինչպե՞ս մոռանալ այս բոլորը: Մեծ մոռանալու համար առնվազն դեմք է դադարի գոյություն ունենալ մարդկային հիշողությունը: Ու մի բան էլ լավ է ասված, եւ հաստատ է՝ ով անցյալը մոռանում է, ամառա չունի:

Թույլ տվե՛ք հարցնել. այդ դիվական միջոց ո՞ր համեմատողովը հղացավ, թե ֆանի որ Թուրքիան մեր հարեւանն է, եկե՛ք հարեւանություն անենք:

Թեմանություն արած այդ ո՞ր հարեւանին են ներում: Թեմանուն դասում են, չեն ներում:

Ես ռիսակալ չեմ եւ թեմանի չունեմ իմ ազգակիցների մեջ, բայց իմանալով հա-

Անսացե՛ք ձայնիս...

Այս հոդվածի հեղինակը 94 տարեկան դասկառնիկ փոքրիկն է, նախկին մանկավարժ, մեր թերթի հնագույն ընթերցողներից, որն իր հավանած հոդվածները խնամքով կտրում ու դառնում է իր փոքրիկ բնակարանում: Ինչի՞ համար, երեւի ինքը գիտի: Տիկին Լիդան օրերս անձամբ, հարեւանուհու ուղեկցությամբ, եղավ մեր խմբագրասանը: Հաճելի էր շփվել ավագ սերնդի մի այդպիսի ներկայացուցչի հետ՝ զուտ, կազմակերպված, կոկիկ, արժանադասիվ դասկառնությամբ: Գրական մաքուր հայերեն, կոնկրետ, առանց ծեծծեմունքների խոսելաձեւ ու խորաթափանց աչքեր՝ իր խոսքերի թողած ազդեցությունը ստուգող: Եկել էր գրած հոդվածը ներկայացնելու, սովետական ժողովրդի հոդվածագիրների մեծ, որոնք համոզված էին, որ հոդվածն անձամբ դեմք է հանձնել խմբագրին եւ տեղում ստանալ դասասխանը՝ կտրազրկի՞, թե՞ ոչ:

Վերցրեցի հոդվածը, ավելի ճիշտ՝ մի հասցիկ տեղ, որտեղ, ցույց տվեց, առանձնացված էր հոդվածը այլ գրությունների եւ, ամփոփափելի, ռեզյումեների հետ: Մաքուր, հրաշալի ձեռագիր, որ սիրս լցրեց խանդավառմանով: Չմոռո՞ղ աչքերը կռահեցին դա: Բացատրեց՝ «Տարրական դասարանների ուսուցիչ եմ եղել 28 տարի»: Զե՛ղի կասկածում. դեմքերում ստեղծող, հայրենասիրություն ու հայրենասիրություն ջանքող սերնդի ներկայացուցիչ էր մտած իմ դիմաց: Զիչ էր մնում համբուրելի ձեռքը: Զարեկ ինձ՝ խմբագրին մեծ վարկերակերթ թույլատրելի չէ հիմարաբանությամբ: Փոխարենը ասացի՝ անդամայն կհրաշարակեմ, ինչը անում եմ հիմա՝ հրաշարակելով Տիկինը հոդվածը, որն ավելի շուտ՝ դասգամ է մեզ, բոլորիս: Նաեւ՝ թերահաս սերնդին, որին թվում է, որ աշխարհը, մեմ, այն եմ՝ ինչ որ կամ, առկա է: Արագ, շատ արագ փոփոխվող աշխարհի հետ փոխվում են ակնկալիքները, մոռացվում: Հնարավանություն են համարվում այն արժեքները, որոնք նախորդ սերնդի ու սերունդների ստեղծածն են, ավանդները, որոնց շարունակողներն ու հետեւորդները դեռ մնում են, ինչպես փոքր Լիդան, իրենց միջոց արդիական խոսքով, հորդորով եւ, վերջապես, ազգային-սոցիալական ավանդույթներով:

Ախոս, որ չարաւ, բազմաթիվ փորձություններով դիմացած, իմաստնացած, երկիր ու դեմքերում կերտած այդ սերունդը անցնում է: Լսեմք մեզից մեկի՝ Տիկին Լիդա Անտոնյանի դասգամը ստեղծ:

յոց դասնությունը, երբեք չեմ ների թուրքերին: Այսօրվա թուրքերի երակներում հոսում է իրենց դառնի արյունը: Ոչ մի վստահություն չունեմ, թե նրանք ազնիվ ու անխաղախ հարեւաններ կդառնան: Իրենց երկրից բացի որտեղ էլ լինեն, նրանց հետեւից բոլորն ասում են՝ «Այստեղով թուրքն է անցել»...

Ես շատ մարդկանց բերանից եմ լսել, երբ մեկը մյուսին վիրավորելու համար աւի. «Հո դու թուրք չե՞ս, չե՞ս հասկանում»: Ուրեմն մեծ վառ ու վանդալիզմով տառապող հարեւանի հետ դեմք է վարվել «Այն ընդ ական, ասամն ընդ ասաման» սկզբունքով:

Հարգարժան հայրենակիցներ, որ հղացել եմ «Հայ-թուրքի հաշտեցման համեմատողով» ստեղծել, ինչ է, ուզում եմ մոռանալ հայ դասը (հայկական հաճոք):

Զե՞ որ վեհ մղաճակներ ունենք՝ դա հանջատեմ եմ, երազում եմ «Արեւմտյան Հայաստանի» ու «Արեւելահայաստանի» միավորմամբ միացյալ, ազատ ու անկախ, ժողովրդավար, բազմակուսակցական Հայաստան տեսնել: Ով չի կարդացել, թող կարդա՛. Ս. Ալաջաջյանի «Ե-

ղեգները չխոնարհվեցին», Պ. Սեւակի «Անլուրի զանգակասուն», Հ. Շիրազի «Դանթեական առաստել», Վ. Մավյանի «Միացող հոգիներ», Զոն Կիրակոսյանի «Երիտթուրքերը դասնության դասասանի առաջ» եւ շատ ուրիշ մեծ գործեր:

Ուրեմն այժմ եւ երբեք, ոչ մի իշխանավոր իրավունք չունի ժողովրդիս զրկելու վերը նշված երազանք իրականություն դարձնելու գաղափարից:

Ես գիտակից ծնող եմ եւ ուզում եմ իմ զավակներին հիշեցնել Վարդանանց դասնությունը: Մեր արժանավոր, վաղը-ջական մախմիֆ անցան հազվեցների թերի տակից, նահապետակցին, բայց սերունդներին արթնցնելու իրավունքով փրկեցին հայրենիքն ու հավասք: Այսօր հաշտվելով դարավոր թեմանու հետ (իբեւ հարեւանի), նույնն է, թե մոռանալով անցյալի դավերն ու դատերը, մեր վիզը հոժարական դնենք գիլոտինի տակ:

94 տարեկանի իրավունքով, հայ մայրերի բերանով խնդրում եմ. իշխանություն ունեցող այրեր, անսացե՛ք ձայնիս...:

Թեմակի անցած մանկավարժ՝

ԼԻԴԱ ԱՆՏՈՆՅԱՆ

Իմաստաբանական բառարան

Զծերանայու գաղտնիք

Ծերությունը ո՞ր տարիքից է վառ հասնում: Սոցալոգ մախարարությունն ասում է՝ թեմակի տարիք, 63-ից:

Այլ բան է ասում 40 տարին չբոլորած **Եղիշե Զարեմը**՝

Իմ անցած օրերի դեմ, Հնացած օրերի դեմ, Ծերացել եմ ես:

Ծերության բարձունքը չհաղթահարած Զարեմը ճիշտ է նկատել, որ «հնացածն» ու «ծերացածը» նույնն են: Զանի որ շատ լեզուներում հենց այդպես էլ կա՝ «հիմն» ու «ծեր» հոմանիշներ են:

Պարույր Սեւակ էլ ծերության տարիքին հասնելու կես ճանապարհին՝ 48-ը չբոլորած, ծերանալու մասին իր մտքումներն ունի.

Ծերանում եմ, Պարույր Սեւակ, Ծերանում եմ, սիրելի՛ն,- Հասակակից կանանց արդեն մեմք մայրում եմ եղբոր դեմ...

Իսկ 65 տարեկանում երիտասարդ տարիքին հրաժեշտ տվող **Հաֆեզը** չծերանալու գաղտնիքն այսպես է բացահայտում՝

Եթե անգամ ծերացած եմ, գեթ մի գիշեր գիրկդ առ, Որ ֆո գրկից լուսադեմին ջաշեղացած վեր կենամ:

Հաֆեզի տղերին համեմունք են չծերանալու մասին **Գաբրիել Գարսիա Մարկեսի** բացահայտումները՝

«Ծերանում եմ այն ժամանակ, երբ դադարում եմ սիրահարվել»:

Ասվածածունչն էլ անփոփում է՝ «ՍԻՆԵՑԵԶ ԶՍԻՍԵՄՍ»

*** **

Գ. ԱՄԱՐԵՆՅԱՆ

⇒ **1** Փառասոնն առիթ է տալիս գերմանալեզու մեդիային գրել ԼՂ-ի բուն անունը՝ Արցախ: «Երբ խոսում եմք Հայոց ցեղասպանության մասին, խոսքը ոչ միայն անցյալի, այլև հայերի այսօրվա տառադամները տեսանելի դարձնելու մասին է», ասում է Բագրատյանը: Իսկ Լեռնային Ղարաբաղի վերջին դասերազնը մեզ հիշեցնում է նաեւ «այսօրվա այլ հակամարտությունների եւ դասերազների մասին, օրինակ՝ Գաղայի դասերազը, որ բավարար չափով չեմք տեսնում», նկատել է տալիս նա: « Զե՛ղիմ ուզում ստեղծել զուտ ֆաղափական փառասոն, այլ ուզում է՛մք ֆաղափական լինել՝ արվեստի միջոցով»:

«Մեկ ամիս շարունակ Գորկի թատրոնը հանրությանը ներկայացնում է Հայոց ցեղասպանության հիշողությունը եւ ԼՂ-ի դասերազնի հետքերը հայ մշակույթում: Պատմական շարունակականությունը ցնցող է», գրում է «Թագետցիփոքի» մեկնաբան **Անդրեաս Բուշե**ն ամբողջի 25-ին: Հոդվածի «Գորկի թատրոնի հայկական փառասոնը. Ազգ՝ առանց սահմանների» վերնագիրը, երկար մտնելու տեղի է տալիս: Սահման բառը,

որ սահմանագծման ու սահմանագրման իրողություններով վերջին տարիներին ոչ թե խաղաղեցրել, այլ վստահ ասի՞նք մերձեցրել է, փաստորեն գերմանացի հեղինակի համար էլ միանշանակ չէ: «Այն համոզմունքը, թե տեխնոլոգիական կողմնորոգումների դարաշրջանում ազգային դեմքերումները դեմեւ ունեն սահմանների վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու միանշանակ իշխանություն, հուզիչ անախորհրդ է: Սակայն սեփական սահմանների նկատմամբ ինքնիշխանությունը գոյաբանական նշանակություն ունի ԼՂ-ի հայ բնակչության համար», գրում է հեղինակը՝ անդրադառնալով Սեփականի օրանավակայանին, որ **Նորա Մարտի** 2018-ին նկարահանած «Երբ ֆամին հանդարտվի» (Should the Wind Drop) ֆիլմով ուշադրության առանցքում է հայտնվում: ԼՂ դասերազնը ուշադրության կենտրոնում է: «Յոթ տարի անց ֆիլմը դասնական փաստաթուղթ է: 2020 թվականի սեպտեմբերին հարեւան Արթուրյանի հետ 44-օրյա դասերազնից ի վեր, նկարահանման շատ վայրեր անձա-

նաչելի են: Սեփականի օրանավակայանը 2023 -ից գնվում է Արթուրյանի կառավարության վերահսկողության տակ», գրում է հոդվածագիրը: «Ինչպես ԼՂ-ի հայերն են անվանում, Արցախի Հանրապետության նվաճումից ի վեր 120,000 մարդ ստիպված է եղել փախչել հարեւան երկրներ: «Երբ որ ֆամին հանդարտվի» ֆիլմում արձարծված հարցերն ավելի հրաշալի են, ֆան երբեք: Միջազգային ճանաչում ունեցող օրանավակայանը ազատության եւ հայ ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքի խորհրդանիշ է», գրում է «Թագետցիփոքը»:

«2015 -ին «Արցիխի ձյուն է գալիս» ցարից տար տարի անց Գորկի թատրոնը՝ «100 + 10 - Հայկական այլաբանություններ» փառասոնով կրկին հարց է հարուցում՝ հայ գրականության, թատրոնի, երաժշտության եւ կինոյի մեջ ինչ հետք ենթողել Հայոց ցեղասպանությունը, սփյուռման միջազգային փորձը եւ Արցախյան դասերազնը:

2016-ին Բուրնեսթադը բանաձեռով ճանաչեց Հայոց ցեղասպանությունը, իսկ 2 տարի անց Հայաստանում տեղի ու-

նեցած «թավեյա հեղափոխությունը» հանգեցրեց ազգային-դառնադառնական կառավարության տաղավանդ: Սակայն ԼՂ-ի շարունակվող հակամարտությունը եւ տեղահանված հայ բնակչության հոմանիշար աղետը կրկին ցույց են տալիս, որ փոփոխվող դեմակասարներով հայերի հալածանքները՝ սկզբում օսմանյան կայսրությունում, ավելի ուշ՝ ԽՍՀՄ-ում, իսկ 1991 -ից՝ արմատական իսլամի վերելքով, տեսնում են ամբողջ մեկ դար»: «Արցախյան ներկայիս հակամարտությունն արդեն իսկ իր չարագուշակ սկզբն է գցում այնպիսի ֆիլմերում, ինչպիսիք են վերոհիշյալ կամ **Ջիվան Ավետիսյանի** «Թեմանիկ» (2014) ֆիլմերը: Ավետիսյանի դեբյուտում ներկայացվում է, թե ինչպես են ընթանում ու գյուղական համայնքը ֆայրայվում 1991 թվականի դարաբաղյան դասերազնի առաջին օրերին: Սակայն շարունակականությունը չի սահմանափակվում արվեստով: 2021 -ին զոհվել է նաեւ Թեմանիկի դեմասան **Հովհաննես Խողերյանը**, եւ սա նրա միակ կինոդերն է», գրում է «Թագետցիփոքը»:

